

DOI: 10.31866/2616-745X.13.2024.306866
УДК 330.55:572.1/.4

**ДОМІНАНТИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА РОЗВИТКУ
ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УМОВАХ
ТУРБУЛЕНТНОСТІ ГЛОБАЛЬНОГО СВІТУ**

Тулай Оксана Іванівна^{1а},
Карпишин Наталія Іванівна^{2а},
Ференс Богдан Володимирович³

Надіслано:

11.10.2023

Рецензовано:

15.10.2023

Прийнято:

15.12.2023

¹Докторка економічних наук, професорка,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5588-7046>,
e-mail: oksanatulai@gmail.com

²Кандидатка економічних наук, доцентка,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5264-1200>,
e-mail: nkarpyshyn@gmail.com

³Кандидат політичних наук, доцент,
заступник секретаря Української частини
Парламентського комітету асоціації між Україною та ЄС,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-3246-8571>,
e-mail: ferensb@gmail.com

^аЗахідноукраїнський національний університет,
вул. Львівська, 11, Тернопіль, Україна, 46020

Для цитування:

Тулай, О.І., Карпишин, Н.І. та Ференс, Б.В., 2024. Домінанти збереження та розвитку людського потенціалу в умовах турбулентності глобального світу. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*, 13, с.84-98. doi: <https://doi.org/10.31866/2616-745X.13.2024.306866>.

У статті досліджено сучасні тенденції людського розвитку та проаналізовано Топ-10 країн за рейтингом індексу людського розвитку. З'ясовано, що прогресивні країни світу докладають чимало зусиль

© Тулай, О.І., 2024

© Карпишин, Н.І., 2024

© Ференс, Б.В., 2024

**ТУЛАЙ ОКСАНА ІВАНІВНА, КАРПИШИН НАТАЛІЯ ІВАНІВНА,
ФЕРЕНС БОГДАН ВОЛОДИМИРОВИЧ
ДОМІНАНТИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ...**

для втілення в життя концепції людського розвитку, про що свідчить постійне зростання індексу людського розвитку (ІЛР) з 1990 року. Однак пандемія COVID-19, яка негативно вплинула на людський розвиток, показала неготовність і вразливість сучасного суспільства до невідомих глобальних викликів. Мета статті – дослідження динаміки і складових індексу людського розвитку в країнах світу та окреслення актуальних векторів сучасних урядових політик щодо людського розвитку в умовах невизначеності й ризиків глобального світу. У статті використано метод критичного аналізу наукової літератури, який дозволив вивчити концепцію людського розвитку і оцінити методологію його розрахунку. Методи аналізу, синтезу і порівняння було застосовано при визначенні динаміки ІЛР та його складових у Топ-10 рейтингових країнах світу. Метод системного аналізу дав змогу глибше вивчити об'єкт дослідження у сукупності різних факторів, що впливають на людський розвиток. Наукова новизна статті полягає в тому, що проаналізовано сучасні тенденції людського розвитку та окреслено домінанти його збереження в умовах глобальної невизначеності. Висновки. З'ясовано, що для країни недостатньо мати високе значення такої складової ІЛР, як ВНД на душу населення, а потрібне всебічне зростання всіх компонентів людського розвитку, особливо тих, що стосуються освіти та здоров'я населення. Наголошено, що новий комплекс невизначеності, який виник у сучасному глобальному світі внаслідок кліматичної кризи, технологічних змін та зростання поляризації в суспільстві, несе особливу загрозу людському розвитку. У цьому контексті актуальними мають стати політики, зосереджені на інвестиціях, страхуванні та інноваціях, які допоможуть державам і населенню зорієнтуватися в час невизначеності.

Ключові слова: людський розвиток; індекс людського розвитку; невизначеність.

Вступ

Для кожної розвиненої країни зростання показника людського розвитку є пріоритетним завданням урядової політики та стратегією економічного зростання. Людський розвиток є важливим компонентом соціальної складової сталого розвитку, яка спрямована на викорінення бідності, соціальної ізоляції, удосконалення освіти, охорони здоров'я, культури, дотримання прав і свобод людини та підвищення людського потенціалу. Людський розвиток відбувається тоді, коли люди мають можливість максимально розвивати свій потенціал і творчо та продуктивно жити у гармонії із природою та соціумом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Концепції людського розвитку та досвід зарубіжних країн досліджували і вивчали відомі українські науковці: О. Грішнова (2006), Е. Лібанова (2010), М. Нагірняк, У. Швед (2014), В. Никифоренко (2018), В. Радченко (2016), О. Соснін, В. Воронкова, М. Ажажа (2006), А. Ставицький, В. Сачко (2020), Л. Тимошенко, С. Сардак, О. Більська (2010), О. Тулай (2016) та інші.

Формулювання цілей статті

Незважаючи на певні наукові досягнення та розроблення щодо забезпечення людського розвитку, ця проблематика потребує подальших досліджень. Особливо цей аспект актуалізується в сучасному світі, який постійно переживає кризи, що негативно відображається на показниках людського розвитку і потребує пошуку нових політик протистояння майбутнім загрозам і можливим викликам для суспільства.

Тому основною метою статті є аналіз динаміки і складових індексу людського розвитку в країнах світу та окреслення актуальних векторів сучасних урядових політик щодо людського розвитку в умовах невизначеності й ризиків глобального світу. У статті використано низку методів дослідження, які дозволили розглянути людський розвиток у динаміці та всебічному розвитку. Метод критичного аналізу наукової літератури допоміг вивчити концептуальні ідеї людського розвитку і оцінити методологію його розрахунку, зокрема, індексу людського розвитку (ІЛР). Інші загальні методи наукових та емпіричних досліджень, а саме аналізу, синтезу і порівняння, було використано для визначення динаміки ІЛР та його складових у Топ-10 рейтингових країнах світу. Метод системного аналізу дав змогу глибше вивчити об'єкт дослідження у сукупності різних факторів, що впливають на людський розвиток, та з'ясувати подальші політики вирішення проблем у цій сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження

Концепція людського розвитку виникла наприкінці ХХ століття і стала новою парадигмою суспільного розвитку, яка сформувала сукупність поглядів та переконань щодо необхідності розвитку людини – підвищення рівня її освіченості та кваліфікації; збереження здоров'я та покращення якості життя, забезпечення прав і свобод та захисту людської гідності.

© Тулай, О.І., 2024

© Карпишин, Н.І., 2024

© Ференс, Б.В., 2024

**ТУЛАЙ ОКСАНА ІВАНІВНА, КАРПИШИН НАТАЛІЯ ІВАНІВНА,
ФЕРЕНС БОГДАН ВОЛОДИМИРОВИЧ
ДОМІНАНТИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ...**

«Концепція людського розвитку базується на принципі: економіка існує для розвитку людей, а не люди – для розвитку економіки. Якими б не були темпи економічного зростання, суспільного прогресу не буде, якщо не реалізуються три основні можливості для людини: прожити довготривале і здорове життя; набути, розширювати й оновлювати знання; мати доступ до таких засобів існування, що забезпечують гідний рівень життя» (Тулай, 2016, с.21). За такого підходу добробут людини оцінюється не лише за показником рівня доходу на душу населення, а й за можливостями вибору здійснення економічної чи громадської діяльності та доступу до послуг сфери охорони здоров'я, освіти, культури.

Концептуальні ідеї про людський розвиток отримали підтримку в ООН, і, починаючи з 1990 року, Програма розвитку ООН (ПРООН) почала публікувати глобальні доповіді про людський розвиток (Human Development Report). Над цими звітами працює велика група провідних науковців та практиків Офісу звітів про людський розвиток Human Development Report Office (HDRO). Саме в цих доповідях можна знайти найактуальнішу інформацію про людський розвиток у світі, індекс людського розвитку (ІЛР), індекси гендерних розривів, нерівності, бідності; дані про розширення прав та можливостей жінок, екологічну і соціально-економічну стійкість тощо.

Індекс людського розвитку вважається спрощеним, оскільки охоплює лише частину того, що передбачає людський розвиток, і не відображає таких важливих аспектів, як нерівність, бідність, безпека людини, розширення її прав та можливостей тощо. Він є сумарним показником досягнень у таких основних напрямках людського розвитку: здоров'я і тривалість життя, освіта та рівень життя.

Здоров'я населення оцінюється за показником середньої очікуваної тривалості життя при народженні (Life expectancy at birth) і обчислюється як середнє число років, які змогли б прожити новонароджені, якби їм довелося прожити життя під впливом статеві-вікових показників смертності, що переважали на момент їхнього народження, впродовж певного року в країні. Цей показник узагальнює структуру смертності, яка переважає в усіх вікових групах – дітей і підлітків, дорослих і людей похилого віку.

Як видно з даних таблиці 1, серед Топ-10 країн світу за індексом людського розвитку середня очікувана тривалість життя при народженні є найвищою у Гонконгу (Китай) – 85,5 років. Однак у загальному рейтингу Гонконг посідає 4 місце, оскільки поступається за іншими складовими ІЛР.

Таблиця 1

Топ-10 країн світу за індексом людського розвитку у 2021 році

	Країна	Індекс людського розвитку (ІЛР)	Середня очікувана тривалість життя при народженні (років)	Очікувані роки навчання (років)	Середні роки навчання (років)	Валовий національний дохід (ВНД) на душу населення (\$)
1	Швейцарія	0,962	84,0	16,5	13,9	66 933
2	Норвегія	0,961	83,2	18,2	13,0	64 660
3	Ісландія	0,959	82,7	19,2	13,8	55 782
4	Гонконг, Китай	0,952	85,5	17,3	12,2	62 607
5	Австралія	0,951	84,5	21,1	12,7	49 238
6	Данія	0,948	81,4	18,7	13,0	60 365
7	Швеція	0,947	83,0	19,4	12,6	54 489
8	Ірландія	0,945	82,0	18,9	11,6	76 169
9	Німеччина	0,942	80,6	17,0	14,1	54 534
10	Нідерланди	0,941	81,7	18,7	12,6	55 979

Джерело: Human Development reports, n.d

Рівень освіти населення у складі індексу людського розвитку оцінюють за двома показниками:

I. Очікувані роки навчання (Expected years of schooling) – це кількість років, які дитина шкільного віку, як передбачається, проведе в школі чи університеті (в тому числі, повторні роки навчання). Це сума вікових коефіцієнтів охоплення початковою, середньою, передвищою та вищою освітою. За цим показником у десятці найкращих лідирує Австралія зі значенням 21,1 років.

II. Середні роки навчання (Mean years of schooling) – це середня кількість повних років навчання населення досліджуваної країни віком 25 років і старше (за винятком повторних років навчання). Показник відображає рівень навчок і компетенцій населення країни. Найвище значення цього показника в Німеччині – 14,1 років, що вказує на велику частку освіченого дорослого населення, тоді як середній світовий показник становить 8,7 років. Цей показник інформує про ефективність системи освіти та її вплив на формування людського капіталу.

© Тулай, О.І., 2024

© Карпишин, Н.І., 2024

© Ференс, Б.В., 2024

**ТУЛАЙ ОКСАНА ІВАНІВНА, КАРПИШИН НАТАЛІЯ ІВАНІВНА,
ФЕРЕНС БОГДАН ВОЛОДИМИРОВИЧ
ДОМІНАНТИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ...**

Валовий національний дохід (ВНД) на душу населення – це показник, який входить до складу ІЛР і характеризує рівень економічного благополуччя країни. Не завжди країни з високим рівнем ВНД на душу населення можуть отримувати відповідні результати в людському розвитку. Зокрема, Катар, який має високий рівень ВНД на душу населення, в рейтингу за індексом людського розвитку посідає 42 місце, США – 21, а Ліхтенштейн і Люксембург – 16 та 17 місця відповідно. В цьому випадку значення інших складових ІЛР, які стосуються тривалості життя і освіти, занижують рейтинг країн, яким слід розробляти нові політики, що сприяють досягненню гідного рівня розвитку людського капіталу.

Як видно з даних табл. 2, Швейцарія, Норвегія та Ісландія тримають першість у рейтингу ІЛР вже понад 30 років.

Із 2015 року Ірландії вдалося значно покращити свої позиції, тоді як Німеччина до 2021 року погіршила свій рейтинг на 5 пунктів. За 1990–2021 рр. майже всім країнам вдалось покращити значення ІЛР, за винятком 2020 р.. В цей період прогрес у людському розвитку через вплив пандемії пішов у зворотний бік, і у понад 90 % країн спостерігалось зниження значення показника ІЛР. Вперше в історії глобальний індекс людського розвитку (ІЛР) знизився удвічі (Human Development Report 2021/2022, 2022).

Таблиця 2

**Динаміка індексу людського розвитку (ІЛР) Топ-10 країн
за 1990–2021 рр.**

	Країна	1990	2000	2010	2015	2018	2019	2020	2021	Зміни у рейтингу 2015–2021
1	Швейцарія	0,851	0,887	0,942	0,954	0,959	0,962	0,956	0,962	0
2	Норвегія	0,838	0,913	0,941	0,953	0,962	0,961	0,959	0,961	0
3	Ісландія	0,811	0,871	0,902	0,945	0,959	0,960	0,957	0,959	0
4	Гонконг, Китай	0,788	0,851	0,907	0,935	0,949	0,952	0,949	0,952	3
5	Австралія	0,865	0,896	0,923	0,933	0,941	0,941	0,947	0,951	3
6	Данія	0,834	0,889	0,913	0,936	0,942	0,946	0,947	0,948	0
7	Швеція	0,810	0,904	0,910	0,937	0,942	0,947	0,942	0,947	-2
8	Ірландія	0,737	0,847	0,904	0,925	0,937	0,942	0,943	0,945	6
9	Німеччина	0,829	0,889	0,926	0,938	0,945	0,948	0,944	0,942	-5
10	Нідерланди	0,847	0,893	0,917	0,932	0,939	0,943	0,939	0,941	-1

Джерело: Human Development reports, n.d

На погіршення показника негативно вплинули: пандемія COVID-19, яка й досі є непередбачуваною і може викликати нові небезпеки; нестабільна геополітична ситуація (війна в Україні та в інших країнах); кліматичні та екологічні загрози; зростаюча нерівність і широкомасштабна політична поляризація у світі; високий рівень стресу в населення, оскільки негативні погляди людей на життя та майбутнє досягли безпрецедентного рівня. Ще до пандемії шестеро із семи людей у світі відчували невпевненість у багатьох аспектах свого життя, причому навіть у країнах із високим показником ІЛР.

Останнім часом висновки звітів про людський розвиток Human Development Report Office (HDRO) стають все більш тривожними. Якщо в першому звіті про людський розвиток проголошувалося, що «люди є справжнім багатством націй», то через 30 років у звіті за 2020 рік було зазначено, що «люди стали основною силою, що спричиняє небезпечні зміни на планеті» (Human Development Report 2020, 2020). А останній опублікований звіт про людський розвиток за 2021–2022 рр., який вийшов під заголовком «Невизначені часи, нестабільне життя: формування нашого майбутнього у світі, що змінюється», починається із фрази: «Ми живемо в світі тривог...» (Human Development Report 2021/2022, 2022).

Науковці зазначають, що сьогодні виник новий контекст невизначеності, який має загрозливу форму.

Невизначеність – це не нове явище в суспільстві, яке і раніше стикалося з війнами, пандеміями та масовими стихійними лихами. Однак сьогодні, крім поточних викликів суспільного розвитку, з'явилися нові, взаємодіючі у глобальному масштабі, джерела невизначеності, які утворюють новий більш загрозливий багатомірний її тип.

Новими видами невизначеності, які в сукупності з повсякденням спричиняють непевні часи і нестабільне життя в суспільстві, є:

1. Небезпечні планетарні зміни, що виникли в еру антропоцену. Так, останнім часом у світі спостерігається посилення кліматичної кризи, а саме: все більше рекордних температур, посух, пожеж і екстремальних штормів. Крім цього, непередбачуваними для людства є наслідки знищення біорізноманіття, коли понад 1 мільйону видів рослин і тварин загрожує зникнення, і невідомо, як це вплине на масштаби вирощування продуктів харчування та інших сільськогосподарських товарів. Інтенсифікація урбанізації та сіль-

ськогосподарського виробництва зруйнувала ліси, водно-болотні угіддя та луки настільки, що кількість матеріалів, створених людиною, таких як бетон і асфальт, тепер переважають біомасу Землі.

2. Прагнення до кардинальних суспільних перетворень. Сьогоднішні суспільні трансформації подібні до тих, що відбуваються під час переходу від одного типу суспільства до іншого (а саме, від індустріального до інформаційного). Останні технологічні зміни – штучний інтелект, соціальні мережі, інші нові технології – кардинально змінюють життя і випереджають людську здатність розуміти суспільні наслідки, що також може бути руйнівним для суспільства.

3. Посилення політичної та іншої поляризації між країнами і всередині них. Наукові дослідження показують, що в часи невизначеності, наприклад, фінансової кризи, зростає підтримка політичних крайнощів та радикальних ідеологій, що розколюють суспільство та мають згубний вплив на демократичні свободи і права людини. Війни також додають невизначеності в життя і перешкоджають інвестиціям у людський розвиток. Кількість людей, які живуть на територіях, уражених насильницьким конфліктом, досягала рекордного рівня ще до війни в Україні. Тому поляризація в поєднанні з погіршенням демократичних характеристик політичних систем зростає. Це викликано нестримним поширенням дезінформації, яка залишає різні групи з різними вибраними фактами, тим самим додаючи ще один рівень невизначеності, коли люди не знають, чому вірити. Як наслідок, існує загальне відчуття відсутності довіри та розколу всередині та між суспільствами (Mahajan, 2023).

На думку експертів, щодо підвищення показників людського розвитку в умовах, які характеризуються ризиком і невизначеністю, сучасні політики мають базуватися на заходах, сфокусованих на інвестиціях у відновлювальні джерела енергії та побудову стійких систем охорони здоров'я, готових протистояти можливим пандеміям. Також важливе місце має відводитися страхуванню, за допомогою якого можна буде захистити суспільство у разі піднесення чи падіння у час невизначеності. Особливу увагу сучасним урядам слід приділяти розвитку інновацій (технологічних, економічних, культурних), які допоможуть сформувати потенціал для реагування на можливі майбутні кризи.

Інвестиції в готовність протистояти глобальним потрясінням та кризам є важливими вкладеннями, які окупляться суспільству в майбутньому і допоможуть зменшити тиск на планеті. Передусім це інвестиції в людей, фінансові та природні ресурси, які допоможуть пом'якшити наслідки можливих криз (розвиток відновлюваної енергетики, розроблення вакцин;

сейсмологію; збереження біорізноманіття; сприяння та захист прав людини). Додаткові інвестиції в розвиток систем соціального захисту також можуть допомогти населенню частково упоратись із проблемами глобального походження (про це свідчить досвід деяких країн Латинської Америки в останні десятиліття).

Успішний досвід розроблення протиковідної вакцини показав, що уряди, бізнес і наукові кола можуть ефективно співпрацювати під час кризи. Уряди здійснювали інвестування у виробничі потужності та приватні дослідження і розроблення, збільшивши таким чином імовірність їхньої успішності. Сполучені Штати Америки та Німеччина були найбільшими інвесторами в дослідження та у розроблення вакцин, надавши близько 2 млрд доларів та 1,5 млрд доларів США відповідно фармацевтичним компаніям. Фактично COVID-19 став рушієм технологічного прогресу у розробленні вакцин проти хвороб майбутнього (Human Development Report 2021/2022, 2022).

Що стосується страхування, то цей інструмент допомагає захистити від випадковості невизначеного світу і підвищити рівень людської безпеки. Пандемія COVID-19 показала недостатність охоплення населення соціальним страхуванням і необхідність розширення цього сектора у глобальних масштабах. Хоча у XX столітті програми соціального страхування, що фінансуються державою, поширилися по всьому світу. Державні витрати на соціальне забезпечення в країнах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) зросли від 0,4 % ВВП у 1980 році до 18,6 % у 2017 році. Приватні (обов'язкові та добровільні) витрати на соціальне страхування також зросли в останні десятиліття від 1,1 % ВВП у країнах ОЕСР у 1980 році до 2,1 % у 2017 році, сягаючи понад 10 % у Нідерландах, Швейцарії та Сполучених Штатах (Human Development Report 2021/2022, 2022). Особливої популярності набули такі універсальні базові послуги, як охорона здоров'я та освіта.

І все ж сьогодні суспільству потрібні нові моделі страхування, які б реагували на складні комплексні ризики, що охоплюють цілі географічні регіони, покоління та завдають шкоди екології. Важливо розширяти і регулювати ринок страхування в напрямку захисту від певних ринкових провалів у сфері страхування (включаючи моральний ризик і несприятливий вибір).

Технологічні, економічні та культурні інновації також є життєво важливими в політиці реагування на невідомі виклики, з якими в майбутньому

**ТУЛАЙ ОКСАНА ІВАНІВНА, КАРПИШИН НАТАЛІЯ ІВАНІВНА,
ФЕРЕНС БОГДАН ВОЛОДИМИРОВИЧ
ДОМІНАНТИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ...**

зіткнеться людство. Урядова політика має вирішальне значення в розвитку інновацій та формуванні політичних стимулів до активного міжнародного партнерства. Уряди мають стати рушійною силою та активними партнерами з розроблення, розповсюдження і впровадження нових технологій у сфері медицини, відновлювальної енергії, харчової та водної безпеки тощо. Важливими державними заходами мають стати боротьба з дезінформацією, захист прав та свобод людей.

Висновки

Концептуальні засади людського розвитку, визначені в першій Доповіді про людський розвиток, не змінилися з 1990 року. Як і раніше, ця концепція зосереджена на житті, свободах і здібностях людей, які мають бути основним критерієм для оцінки розвитку країни, а не тільки за показниками економічного зростання.

Аналізуючи значення індексу людського розвитку в країнах світу, можна зробити висновок, що існують відмінності в рівні очікуваної тривалості життя при народженні, очікуваної і середньої тривалості навчання та рівня валового національного доходу (ВНД) на душу населення. ІЛР представляє середнє геометричне усіх цих елементів, і, як з'ясувалося, країни недостатньо мати максимальне значення одного з них, щоб мати високий рейтинг ІЛР. Зокрема, до Топ-10 за рівнем ІЛР не увійшли країни з найвищим розміром ВНД на душу населення (Сінгапур, Ліхтенштейн, Люксембург, США та ін.). Щоб забезпечити всебічне зростання всіх компонентів ІЛР, країни мають удосконалювати політику, спрямовану на розширення можливостей вибору людей, їхньої освіти та здоров'я і розробляти реалістичні та актуальні стратегії, закони, плани дій, дорожні карти, які охоплюватимуть весь спектр навичок, компетенцій та інтересів, що формують людський розвиток.

У період 1990–2021 рр. на глобальному рівні спостерігалось позитивне зростання ІЛР, однак у кризовий пандемічний 2020 рік майже у всіх країнах значення цього показника зменшилось. Загалом світова фінансова криза 2008 року, кліматична криза, пандемія COVID-19, продовольча криза, що виникла внаслідок війни в Україні, – усі ці глобальні проблеми суттєво перешкоджають людському розвитку. Особливо небезпечним є виникнення нового комплексу невизначеності, який поєднав у собі дестабілізуючий планетарний тиск, зростаючу нерівність, суспільні трансформації та широкомасштабну поляризацію. Цей багатовимірний тип невизначеності є серйозною загрозою для сучасного суспільства і вимагає розроблення адекватних інвестиційних, страхових та інноваційних стратегій, спрямованих на збереження та просування людського розвитку.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Грішнова, О.А., 2006. *Людський розвиток*. Київ: Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана.
- Лібанов, Е.М. ред., 2010. *Людський розвиток в Україні: мінімізація соціальних ризиків*. Київ: Державний комітет статистики України.
- Нагірняк, М.І. та Швед, У.І., 2014. Індекс людського розвитку. *Магістеріум. Економічні студії*, 56, с.77-81.
- Никифоренко, В.Г. ред., 2018. *Формування і розвиток людського потенціалу регіону: сутність, сучасні тенденції та методи оцінювання*. Одеса: Атлант.
- Радченко, Л.П., 2016. Людський розвиток в контексті макроекономічного регулювання держави. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди. Економіка*, 16, с.72-78.
- Соснін, О.В., Воронкова, В.Г. та Ажажа, М.А., 2006. *Інвестиції в людський розвиток в умовах глобальної трансформації*. Львів : Магнолія.
- Ставицький, А. та Сачко, В., 2020. Моделювання індексу людського розвитку у світі. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*, [e-journal] 5 (212), с.33-43. <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2020/212-5/5>
- Тимошенко, Л.М., Сардак, С.Е. та Більська, О.В., 2010. *Людський розвиток*. Дніпропетровськ: Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара.
- Тулай, О., 2016. *Державні фінанси і сталий людський розвиток: концептуальні домінанти та діалектична єдність*. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ.
- Human Development Report 2020, 2022. *United Nations Development Programme*, [online] 25 July. Available at: <<https://www.undp.org/kuwait/publications/human-development-report-2020>> [Accessed 10 September 2023].
- Human Development Report 2021/2022: Uncertain Times, Unsettled Lives: Shaping our future in a transforming world, 2022. *United Nations Development Programme*, [online] 8 September. Available at: <<https://www.undp.org/turkiye/publications/2022-human-development-report>> [Accessed 29 July 2023].

© Тулай, О.І., 2024

© Карпишин, Н.І., 2024

© Ференс, Б.В., 2024

Human Development repots, n.d. Data downloads. Latest Human Development composite indices tables. *United Nations Development Programme*. [online] Available at: <<https://hdr.undp.org/data-center/documentation-and-downloads>> [Accessed 29 July 2023].

Mahajan, R., 2023. Global decline in human development. *Dandc.eu*. [online] Available at: <<https://www.dandc.eu/en/article/latest-human-development-report-warns-2020-and-2021-progress-made-towards-un-sustainable>> [Accessed 20 July 2023].

REFERENCES

Hrishnova, O.A., 2006. *Liudskiyi rozvytok* [Human development]. Kyiv: Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman.

Human Development Report 2020, 2022. *United Nations Development Programme*, [online] 25 July. Available at: <<https://www.undp.org/kuwait/publications/human-development-report-2020>> [Accessed 10 September 2023].

Human Development Report 2021/2022: Uncertain Times, Unsettled Lives: Shaping our future in a transforming world, 2022. *United Nations Development Programme*, [online] 8 September. Available at: <<https://www.undp.org/turkiye/publications/2022-human-development-report>> [Accessed 29 July 2023].

Human Development repots, n.d. Data downloads. Latest Human Development composite indices tables. *United Nations Development Programme*. [online] Available at: <<https://hdr.undp.org/data-center/documentation-and-downloads>> [Accessed 20 July 2023].

Libanov, E.M. ed., 2010. *Liudskiyi rozvytok v Ukraini: minimizatsiia sotsialnykh ryzykiv* [Human development in Ukraine: minimization of social risks]. Kyiv: State Statistics Service of Ukraine.

Mahajan, R., 2023. Global decline in human development. *Dandc.eu*. [online] Available at: <<https://www.dandc.eu/en/article/latest-human-development-report-warns-2020-and-2021-progress-made-towards-un-sustainable>> [Accessed 20 July 2023].

Nahirniak, M.I. and Shved, U.I., 2014. Indeks liudskoho rozvytku [Index of human development]. *Mahisterium. Ekonomichni studii*, 56, pp.77-81.

Nykyforenko, V.H. ed., 2018. *Formuvannia i rozvytok liudskoho potentsialu rehionu: sutnist, suchasni tendentsii ta metody otsiniuvannia* [Formation and development of the human potential of the region: essence, modern trends and assessment methods]. Odesa: Atlant.

Radchenko, L.P., 2016. *Liudskiyi rozvytok v konteksti makroekonomichnoho rehuliuвання derzhavy* [Human development in the context of macroeconomic

- regulation of the state]. *Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody. Ekonomika*, 16, pp.72-78.
- Sosnin, O.V., Voronkova, V.H. and Azhazha, M.A., 2006. *Investytsii v liudskyi rozvytok v umovakh hlobalnoi transformatsii* [Investments in human development in conditions of global transformation]. Lviv: Mahnoliia.
- Stavytskyi, A. and Sachko, V., 2020. Modeliuvannia indeksu liudskoho rozvytku u sviti [Modeling of human development index in the world]. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics*, [e-journal] 5 (212), pp.33-43. <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2020/212-5/5>
- Tulai, O., 2016. *Derzhavni finansy i stalyy liudskyi rozvytok: kontseptualni dominanty ta dialektychna yednist* [Public finance and sustainable human development: conceptual dominants and dialectical unity]. Ternopil: Ekonomichna dumka TNEU.
- Tymoshenko, L.M., Sardak, S.E. and Bil'ska, O.V., 2010. *Liudskyi rozvytok* [Human development]. Dnipropetrovsk: Oles Honchar Dnipro National University.

DOMINANTS OF PRESERVATION AND DEVELOPMENT OF HUMAN POTENTIAL IN CONDITIONS OF THE GLOBAL WORLD TURBULENCE

Oksana Tulai^{1a},
Nataliia Karpyshyn^{2a},
Bohdan Ferens³

*¹Doctor of Economic Sciences, Professor,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5588-7046>,
e-mail: oksanatulai@gmail.com,*

*²PhD in Economic Sciences, Associate Professor,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5264-1200>,
e-mail: nkarpyshyn@gmail.com,*

*³PhD in Political Sciences, Associate Professor,
Deputy Secretary of the Ukrainian department of the Parliamentary Association
Committee between Ukraine and the EU,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-3246-8571>,
e-mail: ferensb@gmail.com*

^aWest Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine, 46020

This article examines the current tendencies in human development, as well as analyses the Top 10 countries according to the human development index rating. It is found out that progressive countries of the world make a lot of efforts in order to implement the concepts of human development, which is evidenced by the constant growth of the human development index (HDI) since 1990. However, the COVID-19 pandemic, which has negatively affected the human development, has already shown the unpreparedness and vulnerability of modern society to unknown global challenges. The main objectives of the study are to research the dynamics of the human development index in the countries of the world and its components, to outline the current vectors of modern government policies regarding human development in conditions of uncertainty and risks in the global world. The article uses the method of critical analysis of scientific literature, which makes it possible to study the concept of human development, and evaluate the methodology of its calculation. The methods of analysis, synthesis and comparison are used to determine the dynamics of HDI and its components in the Top 10 ranking countries of the world. The method of system analysis makes it possible to study the object of research more precisely in combination of various factors affecting the human development. The scientific novelty of the article is highlighted

by the fact that the current human development tendencies are analysed, and the dominant factors of its preservation in conditions of global uncertainty are outlined. Conclusions. It is found out that it is not enough for a country to have a high value of such a HDI component as GNI per capita, but a comprehensive growth of all human development components is necessary, especially those ones which are related to education and health of the population. It is emphasised that the new complex of uncertainty, which has arisen in the modern global world as a result of the climate crisis, technological changes and increasing polarisation in society, poses a special threat to the human development. In this context, policies focused on investment, insurance and innovation should become relevant, which will help the states and their population to orientate in times of uncertainty.

Key words: human development; human development index; uncertainty.